

**Alcohol en Jongeren in Kop van Noord-Holland
Nalevingsonderzoek**

FIEKE FRANKEN
JORDY GOSSELT
JIM KROKKÉ

In dit factsheet worden de resultaten van het nalevingsonderzoek in de Regio Kop van Noord-Holland beschreven. In het onderzoek zijn 9 gemeenten bezocht: Den Helder, Anna Paulowna, Wieringen, Wieringermeer, Schagen, Texel, Zijpe, Niedorp en Harenkarspel. In mei en juni 2011 zijn 202 verkooppunten bezocht, waaronder supermarkten, slijterijen, sportkantines, cafetaria's en café/discotheken. Op basis van mysteryshopping met 15-jarige jongeren is vastgesteld dat bij deze verkooppunten in de regio Kop van Noord-Holland bij 39% van de aankoopogingen de verkoper de wettelijke leeftijdsgrens van 16 jaar voor de verkoop van alcohol correct naleeft. Bij 105 van de 202 aankoopogingen (52%) vraagt de verkoper naar de leeftijd, de ID van jongeren, of naar beide. Na deze correcte interventie van de verkoper wordt echter in 31 van de 105 gevallen alsnog alcohol verkocht aan 15-jarige jongeren (30%). In de slijterijen is de naleving het hoogste (88%). In de slijterijen wordt bij elke aankoopoging naar leeftijd, ID of beide gevraagd. In 21 van 24 aankoopogingen leidt deze interventie tot een correcte naleving (88%). De naleving in de sportkantines is het laagste (16%). Bij de sportkantines wordt enkel bij 2 van de 19 aankoopogingen om een ID, leeftijd of beide gevraagd (11%). Beide interventies resulteren niet in een correcte naleving.

Om de naleving van de leeftijdsgrenzen in de Regio Kop van Noord-Holland te verbeteren moeten de gemeentelijke controles worden geïntensiveerd, vooral bij sportkantines, cafetaria's en supermarkten. Daarnaast moet vaker door de verkoper naar de ID én leeftijd worden gevraagd.

Alcoholgebruik door jongeren: prevalentie en gevolgen

Het alcoholgebruik van Nederlandse jongeren wordt gekarakteriseerd door de termen te veel, te vaak en te vroeg. Het alcoholgebruik van jongeren is daardoor de laatste jaren meer en meer reden tot grote zorg bij nationale en lokale overheden. De meeste jongeren beginnen met drinken tussen hun twaalfde en veertiende jaar; één op de zes jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 heeft al voor zijn elfde een eerste glas alcohol gedronken. Van de jongeren tussen 12 en 17 jaar drinkt 51% regelmatig alcohol. Op de leeftijd van 16 jaar drinkt bijna de helft van de jongeren meer dan 5 glazen alcohol in een weekend en 18 procent drinkt zelfs meer dan 21 glazen in een weekend. Nederlandse jongeren zijn in vergelijking tot andere Europese jongeren dan ook de meest frequente drinkers en de grootste binge drinkers. Bingen is het drinken van minimaal 5 glazen alcohol in een korte periode¹.

Ook in de Regio Kop van Noord-Holland drinken veel tieners van 12 tot 18 jaar. Uit het E-MOVO onderzoek (2009) blijkt dat:

- 50% van deze jongeren de afgelopen maand alcohol heeft gebruikt;
- 55% van de jongeren onder de 16 jaar ooit alcohol heeft gedronken;
- 47% van de jongeren onder de 16 jaar drinkt wel eens in een horecagelegenheid;
- binnen de regio Noord-Holland-Noord de jongeren uit de Kop van Noord-Holland het meeste drinken².

Overmatig alcoholgebruik door jongeren kan diverse vormen van maatschappelijke overlast tot gevolg hebben. Het alcoholgebruik verhoogt het risico op verkeersongelukken³, betrokkenheid bij vechtpartijen⁴, valpartijen⁵, onveilig vrijen⁶ en alcoholvergiftigingen⁷. Daarnaast wordt de kans om dader of slachtoffer van uitgaansgeweld te worden aanzienlijk vergroot. Naast de veiligheid van jongeren die uitgaan, staat ook hun gezondheid op het spel. De hersenen van jongeren zijn nog niet volgroei en alcoholgebruik kan tot blijvende schade leiden⁸. Jongeren die veel alcohol drinken presteren bijvoorbeeld slechter op geheugentesten dan niet-drinkers. Ook wordt de kans op alcoholverslaving vergroot als kinderen voor hun 15e jaar beginnen met het drinken van alcohol⁹.

Achtergrond

Het terugdringen van het alcoholgebruik onder jongeren is een uitdaging waar wetenschappers, politici en beleidsmakers voor staan. Wetenschappelijk onderzoek is in de afgelopen jaren het alcoholgebruik van jongeren gaan verklaren vanuit de omgeving waarin jongeren opgroeien en deze zienswijze is dan ook steeds meer geïntegreerd in het alcoholbeleid. Een voorspeller van alcoholgebruik onder jongeren is de beschikbaarheid van alcohol. Uit verschillende onderzoeken is

gebleken dat eenvoudige toegang tot alcohol een belangrijke factor is. Zo nam in de Verenigde Staten in de jaren zeventig het alcoholgebruik toe, nadat de minimale drinkleeftijd naar beneden was bijgesteld¹⁰. Een verhoging van de minimale drinkleeftijd eind jaren zeventig en begin jaren tachtig leidde vervolgens weer tot minder alcoholgebruik en daardoor ook tot minder alcoholgerelateerde problemen^{11, 12, 13}. Soortgelijke resultaten werden ook gevonden in studies naar het tabakgebruik bij jongeren^{14, 15, 16} waarbij aanbodvariabelen (gepercipieerde of feitelijke toegang tot tabak) belangrijke voorspellers van roken onder jongeren bleken te zijn.

In november 2000 is de Drank- en Horecawet in Nederland aangescherpt. De leeftijdsgrens voor alcoholverkoop is volgens deze wet 16 jaar voor zwakalcoholhoudende dranken (minder dan 15% alcohol) en 18 jaar voor sterke drank (vanaf 15% alcohol). Sterke drank mag alleen in de slijterij en in de horeca worden verkocht. Dit brengt met zich mee dat het vragen naar een geldig leeftijdsdocument bij het kopen van drank door jongeren verplicht is als niet onmiskenbaar duidelijk is dat de koper oud genoeg is. Als jongeren geen geldig leeftijdsdocument kunnen tonen, mag aan hen geen alcohol worden verkocht. Tevens bepaalt de wet dat op plaatsen waar alcoholhoudende drank wordt verstrekt, alsmede bij de toegang tot een slijtlokaliteit, dient te worden aangegeven welke leeftijdsgrenzen er gelden.

Het beeld dat door vertegenwoordigers van de verkooppunten wordt gegeven van de naleving van deze wet verschilt van het beeld zoals dat geschetst wordt door de jongeren zelf. In nalevingsonderzoeken wordt nader gekeken wat de werkelijke naleving van de wet is.

Mysteryshoppingonderzoek: verkoop van alcohol aan jongeren onder de 16

Om de fysieke beschikbaarheid van alcohol in de Kop van Noord-Holland vast te stellen, hebben de gemeenten een onderzoek laten instellen naar de naleving van de leeftijdsgrens van 16 jaar voor de verkoop van alcohol bij verschillende typen alcoholverkooppunten in de gemeenten. Centrale vraag in het onderzoek is *welk percentage alcoholverkooppunten in de Regio Kop van Noord-Holland zich houdt aan de wettelijke leeftijdsgrens van 16 jaar voor de verkoop van zwakalcoholhoudende drank aan jongeren.*

De subvragen binnen het onderzoek zijn:

1. Wat is het nalevingspercentage per type alcoholverkooppunt?
2. Welke interventies (vragen naar leeftijd en/of de ID) plegen verkopers van alcohol?
3. Wat is de effectiviteit van de gepleegde interventies van verkopers van alcohol?

Toetsing heeft plaatsgevonden met behulp van de methode 'mysteryshopping' waarbij 15-jarige jongeren aan de hand van een protocol, onder toezicht van onderzoekers van de Universiteit Twente, geprobeerd hebben alcohol te kopen. In drie weekenden in mei en juni 2011 zijn er 202 aankoop pogingen gedaan bij supermarkten, slijterijen, cafés/discotheken, cafetaria's en sportkantines (zie tabel 1). Elk team bestond uit twee onderzoekers, één jongen van 15 jaar en één meisje van 15 jaar.

Tabel 1: Overzicht van de aankoop pogingen per gemeente.

	Aantal aankoop pogingen
Den Helder	61
Anna Paulowna	16
Wieringen	11
Wieringermeer	10
Schagen	29
Texel	35
Zijpe	18
Niedorp	8
Harenkarspel	14
Totaal	202

Voorafgaand aan de bezoeken is een route gepland. Welke verkooppunten werden bezocht, werd willekeurig gekozen, met eventuele praktische beperkingen, zoals entree mogelijkheden, realistische aankoop situatie en ligging. Zo is het niet realistisch om een jongere drank te laten kopen in een lege sportkantine. De onderzoeksmethode 'mysteryshopping' is een wetenschappelijk aanvaarde onderzoeksmethode die zeer betrouwbare gegevens oplevert over de naleving van de leeftijdsgrenzen en veelvuldig gebruikt wordt in binnen- en buitenland. De methode van onderzoek is grotendeels gebaseerd op het protocol zoals ontwikkeld door Gosselt, Van Hoof, De Jong en Prinsen (2007) ¹⁷.

Verkooppunten

In het onderzoek zijn alleen alcoholverkooppunten meegenomen waarvan het aannemelijk is dat jongeren daar normaal gesproken alcohol kopen en waar mysteryshoppers een aankoop poging kunnen doen zonder uit de toon te vallen. Dit betekent dat horecagelegenheden als hotels en restaurants, verzorgingscentra en een aantal sportkantines niet in de selectie opgenomen zijn. De Regio Kop van Noord-Holland heeft informatie aangeleverd voor de selectie.

RESULTATEN

Hieronder worden de resultaten van het nalevingsonderzoek beschreven. Allereerst komt het aantal succesvolle aankoop pogingen aan de orde. Vervolgens wordt ingegaan op het al dan niet voorkomen van interventies (leeftijd vragen, identificatie vragen) en op variabelen die van invloed zijn op het succes van de aankoop pogingen.

Succesvolle aankoop pogingen

Zoals weergegeven in tabel 1, waren in totaal 123 van de 202 aankoop pogingen succesvol (61%), waarmee de naleving neerkomt op 39%. Er zijn verschillen per type verkooppunt. Opvallend is de zeer hoge naleving bij de slijterijen en de zeer lage naleving bij de sportkantines.

Tabel 1: Percentage succesvolle aankoop pogingen per soort verkooppunt.

Soort verkooppunt	Aantal bezoeken	Naleving	Naleving(%)
Supermarkten	57	19	33%
Slijterijen	24	21	88%
Cafés/discotheken	77	31	40%
Cafetaria's	25	5	20%
Sportkantines	19	3**	16%
Totaal	202	79	39%

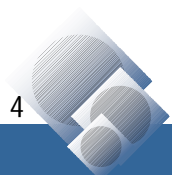
** Bij drie sportkantines is correct nageleefd ten gevolge van alcoholbeleid.

Interventies

Bij 105 van de 202 aankoop pogingen (52%) werd door de verkoper naar leeftijd, identiteitsbewijs, of allebei gevraagd. Opvallend is dat bij alle bezoeken van de slijterijen een interventie heeft plaatsgevonden, wat vervolgens heeft geleid tot een hoge naleving. Bij supermarkten, cafetaria's en in de horeca vond in ongeveer de helft van de gevallen een interventie plaats, zie tabel 2.

Tabel 2: Aantal interventies per soort verkooppunt

Soort verkooppunt	Aantal bezoeken	Interventies (%)
Supermarkten	57	28 (49%)
Slijterijen	24	24 (100%)
Cafés/discotheken	77	39 (51%)
Cafetaria's	25	12 (48%)
Sportkantines	19	2 (11%)
Totaal	202	105 (52%)

In tabel 3 staat weergegeven wat het gevolg is voor de naleving wanneer een verkoper vraagt naar leeftijd, identificatie, of naar allebei. Van de 105 keer dat een verkoper een interventie heeft gepleegd leidde deze interventie in 74 gevallen tot correcte naleving (CN); vijf keer werd er nageleefd zonder dat daar een interventie aan vooraf is gegaan.

Tabel 3: Aantal keer gevraagd naar leeftijd, identificatie (ID), allebei (Leeftijd + ID), niets gevraagd, in relatie tot naleving.

	Leeftijd (CN)	ID (CN)	Leeftijd + ID (CN)	Niets gevraagd (CN)	Totaal (CN)
Supermarkten	0 (0)	22 (13)	6 (5)	29 (1)	57 (19)
Slijterijen	11 (11)	10 (7)	3 (3)*	0 (0)	24 (21)
Cafés/discotheken	1 (0)	23 (16)	15 (14)	38 (1)	77 (31)
Cafetaria's	4 (0)	3 (3)	5 (2)	13 (0)	25 (5)
Sportkantines	1 (0)	0 (0)	1 (0)	17 (3)**	19 (3)
Totaal	17 (11)	58 (39)	30 (24)	97 (5)	202 (79)

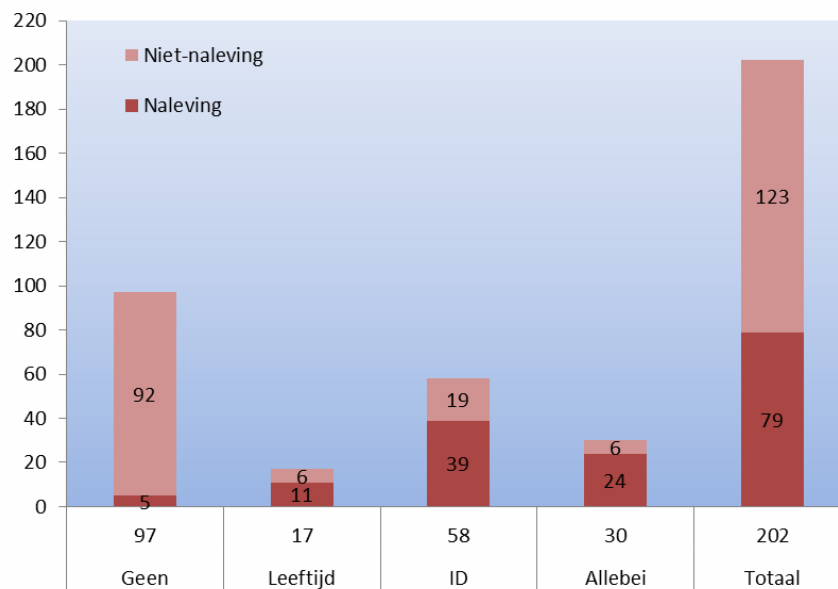
NB: Tussen haakjes staat het aantal keer dat er als gevolg van de interventie correct werd nageleefd (CN).

* Bij drie slijterijen werd er correct nageleefd doordat bij binnenkomst een interventie plaatsvond en daardoor de mysteryshopper de toegang geweigerd werd.

** Bij drie sportkantines is correct nageleefd ten gevolge van alcoholbeleid.

Correcte naleving na een interventie

Er werd in totaal 17 keer naar de leeftijd van de jongere gevraagd. Dit leidde in 11 gevallen tot correcte naleving. Wanneer alleen identificatie (in totaal 58 keer) werd gevraagd, dan leidde dit 39 keer tot correcte naleving; wanneer naar zowel leeftijd als identificatie (30 keer) werd gevraagd, dan was er 24 keer sprake van correcte naleving. In 97 gevallen vond geen interventie plaats waarna in vijf gevallen toch nog een correcte naleving plaatsvond. Drie daarvan vonden plaats in de sportkantine, dit was het gevolg van alcoholbeleid. Dit houdt bijvoorbeeld in dat de tap van de sportkantine voor bepaalde tijden of ten tijde van jeugdwedstrijden niet geopend is.

Grafiek 1: Naleving en niet-naleving naar aanleiding van een interventie

Variabelen die van invloed zijn op het slaagpercentage

Tijdens de bezoeken aan de verkooppunten werd door de jongeren en de onderzoekers ook nog op mogelijk beïnvloedende factoren gelet. Er werd aandacht besteed aan zaken als drukte in het verkooppunt, achtergrondkenmerken van de verkoper en de aanwezigheid van borden/en stickers met daarop de mededeling dat er geen alcohol wordt verkocht aan personen onder de wettelijke leeftijdsgrens. Al deze zaken bleken niet van invloed op het wel of niet kunnen kopen van alcohol door een jongere van 15 jaar ($\beta = -.381$, $t(201) = 3.531$, $p = 0.06$, n.s.).

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Doel van dit nalevingsonderzoek was om objectief vast te stellen in hoeverre de Nederlandse Drank- en Horecawet (specifiek artikel 20, lid 1) wordt nageleefd in de Regio Kop van Noord-Holland. Dit artikel luidt:

“Het is verboden bedrijfsmatig of anders dan om niet alcoholhoudende drank te verstrekken aan een persoon van wie niet is vastgesteld dat deze de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt. Onder verstrekken als bedoeld in de eerste volzin wordt eveneens begrepen het verstrekken van alcoholhoudende drank aan een persoon van wie is vastgesteld dat deze de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt, welke drank echter kennelijk bestemd is voor een persoon van wie niet is vastgesteld dat deze de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt.”

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat de naleving op dit moment 39% is. Van de 5 typen verkooppunten die zijn bezocht scoren de slijterijen met een naleving van 88% in het onderzoek het beste. De sportkantines verkopen het vaakst alcohol aan de mysteryshoppers; de naleving in sportkantines is 16%. De jongeren konden in het onderzoek 92 keer de alcohol aanschaffen zonder een enkele vorm van interventie. In totaal werd 105 keer wel gevraagd naar leeftijd, identificatie of beide. In het geval er wel een interventie plaatsvond betekende dat vooral bij het vragen om een ID bewijs in combinatie van het vragen naar de leeftijd de naleving van de Drank- en Horecawet hoger was.

De naleving in Regio Kop van Noord-Holland ligt boven het gemiddelde nalevingspercentage in Nederland (ongeveer 25%). Jongeren onder de 16 jaar kunnen in de Kop van Noord-Holland nog steeds in ruim 60% van de aankoopogingen alcohol kopen.

Op basis van de onderzoeksresultaten adviseren we de Regio Kop van Noord-Holland het handhaven te intensiveren. Het meest effectieve instrument om de naleving van de wetgeving te verhogen is handhaving. De verkooppunten zouden minimaal 4 keer per jaar gecontroleerd moeten worden op de naleving van de leeftijdsgrenzen om effectief te zijn¹⁸. Wanneer goed wordt gehandhaafd daalt de kans dat in een verkooppunt alcohol wordt verkocht aan minderjarigen. Als er 3 maanden niet wordt gehandhaafd is het effect van de laatste handhavingsactie verdwenen: de kans dat een verkooppunt alcohol verkoopt aan minderjarigen is dan net zo groot als voor de laatste controle¹⁸.

Momenteel wordt de handhaving uitgevoerd door de nVWA. Met de nieuwe Drank- en Horecawet, die waarschijnlijk per 1 juli 2012 ingaat, verschuift deze taak naar de gemeente. Dit voorstel biedt nieuwe kansen voor lokaal alcoholbeleid. De gemeenten krijgen zelf de bevoegdheid om toezicht te houden op de naleving van de Drank – en Horecawet en daarmee te controleren op de naleving van de leeftijdsgrenzen. Aspecten zoals het opleidingsniveau en communicatieve vaardigheden van de handhaver, een goed adequaat vergunningenbestand en een goede integrale visie op handhaving zijn essentieel.

Het advies voor elke gemeente is om een overzicht van de hotspots samen te stellen, hotspots zijn alcoholverkooppunten waar veel jongeren komen en waar de naleving van de leeftijdsgrenzen voor de verkoop van alcohol aan jongeren mogelijk een risico is. De gemeenten zullen zich in eerste instantie kunnen focussen op deze hotspots.

Het advies is de resultaten van de handhavingsacties structureel te communiceren via de media of persoonlijke communicatie met verkooppunten. Op deze manier worden ook verkooppunten die niet gecontroleerd zijn, herinnerd aan het risico van het niet naleven van de wettelijke leegtijdsgrens voor de verkoop van alcohol. We raden de regio aan om het bestaande communicatieplan zonodig hiertoe bij te stellen.

Verder biedt de nieuwe Drank- en Horecawet de mogelijkheid voor de burgemeester om supermarkten die binnen één jaar drie keer bekeurd worden voor het niet naleven van de leeftijdsgrenzen een extra sanctie op te leggen. De burgemeester kan een supermarkt dwingen haar alcoholafdeling minimaal één week tot maximaal twaalf weken te sluiten.

De controle door de verkoper van de leeftijd en de ID in sportkantines moet omhoog. Enkel in 3 sportkantines kregen de jongeren geen alcohol mee. Dit was het gevolg van het gevoerde alcoholbeleid, en niet omdat er om de leeftijd en of ID werd gevraagd. Een manier om actief met de sportkantines aan de slag te gaan is het aanbieden van IVA trainingen.

Ook in cafés/discotheken, cafetaria's en supermarkten moet meer naar het ID en leeftijd worden gevraagd. Dit gebeurt te weinig. In 9 aankoopogingen in supermarkten en in 7 aankoopogingen in cafés/discotheken wordt alcohol verkocht nadat naar de ID is gevraagd van de mysteryshoppers. Het kan zijn dat de caissières/verkopers moeite hebben met het berekenen van de leeftijd aan de hand van de geboortedatum van de jongeren. Een omrekenmodel (van de VWA of van het CBL) kan een hulpmiddel zijn om het geboortedatum om te rekenen in de leeftijd van de jongeren. Daarnaast bestaan voor onder andere supermarkten en slijterijen leeftijdscontrolesystemen waar met behulp van het inlezen van identificatie of controle op afstand de naleving kan worden verhoogd naar 100% ^{19,20}.

LITERATUUR

1. Monshouwer, K., Van Dorsselaer, S., Gorter, A., Verdurmen, J., Vollebergh, W. (2004). Jeugd en riskant gedrag: kerngegevens uit het peilstationsonderzoek 2003. Utrecht: Trimbo-instituut.
2. GGD Hollands Noorden, E-MOVO, 2009
3. Sindelar, H.A., Barnett, N.P. & Spirito, A. (2004). Adolescent Alcohol Use and Injury: A Summary and Critical Review of the Literature. *Minerva Pediatric* 56, 291-309.
4. Macdonald, S., Cherpitel, C.J., Borges, G., DeSouza, A., Giesbrecht, N. & Stockwell, T. (2005). The Criteria for Causation of Alcohol in Violent Injuries Based on Emergency Room Data from Six Countries. *Addictive Behaviours* 30 (1), 103-113. Macdonald, Cherpitel, Borges, DeSouza, Giesbrecht & Stockwell, 2005.
5. Harnett, R., Herring, R., Thom, B. & Kelly, M. (1999). Exploring Young Men's Drinking Using the AUDIT Questionnaire. *Alcohol and Alcoholism* 34, 672- 677.
6. Sen, G. (2002). Does Alcohol Increase the Risk of Sexual Intercourse among Adolescents? Evidence from the NLSY97. *Journal of Health Economics* 21, 1085-1093.
7. Wilsterman, M.E.F., Dors, N., Sprij, A.J. & Wit, J.M. (2004). Kliniek en beleid bij jongeren met alcoholintoxicatie op de afdelingen spoedeisende hulp in de regio Den Haag, 1999-2000. *Nederlands Tijdschrift voor de Geneeskunde* 148 (30), 1496-1500.
8. Tapert, S.F., Cheung, E.H., Brown, G.G., Frank, L.R., Paulus, M.P., Schweinsburg, A.D., Meloy, M.J. & Brown, S.A. (2003). Neural Response to Alcohol Stimuli in Adolescents with Alcohol Use Disorder. *Archives of General Psychiatry* 60 (7), 727-735.
9. Ellickson, P.L., Tucker, J.S. & Klein, D.J. (2003). Ten Year Prospective Study of Public Health Problems Associated with Early Drinking. *Pediatrics* 111 (5), 949- 955.
10. Wagenaar, A.C. (1983). Alcohol, Young Drivers, and Traffic Accidents. Lexington Books, Lexington, Massachusetts.
11. Dumouchel, W., Williams, A.F. & Zador, P.L. (1987). Raising the Alcohol Purchase Age. *Journal of Legal Studies* 16, 249-266.
12. George, W.H., Crowe, L.C., Abwender, D. & Skinner, J.B. (1989). Effects of Raising the Drinking Age to 21 Years in New York State on Self-Reported Consumption by College Students. *Journal of Applied Social Psychology* 19, 623-635.
13. O'Malley, P. & Wagenaar, A.C. (1991). Effects of Minimum Age Laws on Alcohol Use, Related Behaviors, and Traffic Crash Involvement among American Youth 1976-1987. *Journal of studies on Alcohol* 52, 478-491.
14. Flay, B.R. (1993). Youth Tobacco Use: Risks, Patterns, and Control. In: Slade, J. & Orleans, C.T., eds. *Nicotine Addiction. Principles and Management*. New York: Oxford University Press, 365-384.
15. Robinson, L.A., Klesges, R.C., Zbikowski, S.M. & Glaser, R. (1997). Predictors of Risk for Different Stages of Adolescent Smoking in a Biracial Sample. *Journal of Consulting & Clinical Psychology* 65, 653-662.
16. Swan, A.V., Creeser, R. & Murray, M. (1990). When and Why Children First Start to Smoke. *International Journal of Epidemiology* 19, 323-330.
17. Gosselt, J.F., Van Hoof, J.J., De Jong, M.D.T., & Prinsen, S. (2007). Mystery shopping and alcohol sales: do supermarkets and liquor stores sell alcohol to underage customers? *Journal of Adolescent Health*, 41(3), 302-308.
18. Wagenaar, A.C., Toomey, T.L. & Erickson, D.J. (2005). Complying With the Minimum Drinking Age: Effects of Enforcement and Training interventions. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 29, 2, 255-262
19. 3M: leeftijdscontrole in 1 seconde, Zoeterwoude. www.3m.nl/alcoholmisbruik
20. Hollandsche Exploitatie Maatschappij, Breda. <http://hembreda.nl/nl/index.php>

Utrecht/Enschede, augustus 2011

Fieke Franken
Jordy Gosselt
Jim Krokkeé

UNIVERSITEIT
TWENTE.